

בענין יחיד מומחה: ירושלמי מסכת סנהדרין פ"א ה"א, דף א' ע"ב

הרב יוסף גבריאל בקהופר

מגיד שיעור דף היומי בתלמוד ירושלמי בק"ק מאנסי יצ"ו

גרסינן בירושלמי: לא הן (גזילות) [חובות (משב"ח)] הן חבלות. אישכח תני ר"ש בן יוחי ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם. אתא מימר לך (בפשוטה) [כפשטיה (משב"ח)] דקרייא ותייא כרבי יוסי בר חלפתא. ר' יוסי בר חלפתא אתון תרין בר נש מידון קומי א"ל על מנת שתדיעו דין תורה. אמר לון אני איני יודע דין תורה אלא היודע מחשבות יפרע מאותן האנשים. מקבלין עליכון מה דנא אמר לכון. רבי עקיבה כד הוה בר נש אזל בעי מידון קומיה הוה א"ל הוה יודעין לפני מי אתם עומדין לפני מי שאמר וזיה העולם שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ולא לפני עקיבה בן יוסף. תני קודם לארבעים שנה עד שלא חרב הבית ניטלו דיני נפשות ובימי (שמעון בן שטח) [רשב"י (רוב המפרשים)] ניטלו דיני ממונות. אמר ר"ש בן יוחי בריך רחמנא דלינא חכים מידון. שמזאל אמר שנים שדעו דיניהם דין אלא שנקראו ב"ד חצוף ר' יוחנן וריש לקיש תריהון מרין אפילו שנים שדעו אין דיניהן דין. תמן תנינן הוה דן את הדין זיכה את החייב חייב לזכאי טימא לטהור טיהר לטמא מה שעשה עשויו וישלם מבינתו. ר' בא בשם ר' אבהו בשאמרו לו הרי את מקובל עלינו (כשנים) [כשלשה (פני משה)]. מה את קיימין אם בשטעה ודען משיקול הדעת בדא מה שעשה עשויו. אם בשטעה ודען דין תורה בדא ישלם מבינתו. רבי בא בשם רבי אבהו בשאמרו לו הרי את מקובל עלינו כשלשה על מנת שתדיעו דין תורה וטיעה ודען בשיקול הדעת ישלם מבינתו שהגיס דעתו לדון יחידי דין תורה דתנינן אל תהי דן יחידי שאין דן יחיד אלא אחד.

עמוד זה בתלמוד ירושלמי מסובך הוא מאד, ובמלואים לספר תורה שלימה לגר"מ כשר זצ"ל ח"ו עמ' רכ"ה הביא חמש הצעות להבין את הדברים, וכל הדרכים בחזקת סכנה, עיי"ש. וברוך ה"ת אשר הניח לנו מקום להתגדר בפירוש סוגיא חמורה זאת.

הבעיה הראשונה הינה בראש העמוד ממש, דממרוצת הלשון: "לא הן גזילות הן חבלות. אישכח תני וכו'", משמע שה"אשכח תני" קשור ב"לא הן גזילות הן חבלות". ויען כי כן הבינו המפרשים, נלאו למצוא פתח לקשר את הדברים, ונדחקו מאד.

בכגון זה צריכים אנו למשב"ח¹, אשר מעיר שגירסת המשנה שבפנינו בירושלמי, ושהיתה בפני אמוראי הירושלמי, הינה: "גזילות וחובות". ואשר ע"כ הגיה המשב"ח, ולפ"ד באה הגמרא לומר: "לא הן חובות, הן חבלות", וכגירסת הבבלי. ושוב מתחיל ענין חדש לגמרי.

ולכאורה היה נראה שבכאן בא רשב"י לאפוקי דרשתו האחרת בפס' זה, אשר נמצא בירושלמי ע"ז פ"ב סה"ז (דט"ו ע"ב): "דתני רבי שמעון בן יוחאי: ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם: מה הסימה הזאת אינה נגלית לכל בריה, כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשרין"². על זה קאי רשב"י כאן וקמ"ל דיש לדרוש גם את פשטות הפסוק: "אתא מימר לך בפשוטה [לפי המשב"ח: כפשטיה] דקרייא" – זאת אומרת: "אשר תשים לפניכם", שיודיע הדיין לנידונים את חומר הדין.

ויש מקום לבסס הבנה זאת בסוגיא על דרשת ר' שמעון במכילתא (ריש משפטים, מסכת נזיקין פרשה א'): "רבי שמעון אומר: מה ראו דינין לקדום לכל מצות שבתורה? שכשהדין בין אדם לחבירו תחרות ביניהם. נפסק הדין, נעשה שלום ביניהם" (עיי"ש במלבי"ם) – ר"ל, ששלום זה יוצא מכך שמודיע הדיין לנידונים את חומר הדין. ותיכף מביאה הגמרא מעשה לראיה: "ר' יוסי בר חלפתא אתון תרין בר נש מידון קומי א"ל על מנת שתדיעו דין תורה. אמר לון אני איני יודע דין תורה [לפי המשב"ח יש להוסיף כאן: 'ולא עוד'] אלא היודע מחשבות יפרע מאותן האנשים. מקבלין עליכון מה דנא אמר לכון" – ר"ל, קבלו עצתי ותקבלו עליכם פשרה שאציע, ובכך יצאו מב"ד

¹ בהסכמתו לספר זה מאת הג"ר משה שמעון זיוויטץ זצ"ל, אב"ד בפייטסבורג בארה"ב (נלב"ע בשנת תרצ"ה), כתב מרן החפץ חיים זצ"ל: "כי בלעדי ספר המשב"ח א"א ללמוד ולהבין את הירושלמי". וע"ע בסוף מאמר זה.

² בפני משה שם פירש: "אשר תשים לפניכם" – ודריש מלשון סימא ואוצר, שלפעמים צריך אתה להסתיר אותן כאוצר הזה, ואין לך רשות לשקע את עצמך ולגלות דברי תורה אלא בפני בני אדם כשרין שמחבבין ומייקרין אותן".

בשלום (עיין במשב"ח).

איברא, דא עקא, שלפי הבנה זאת עדיין אינו מובן למה הסוגיא מתחילה "אשכח תני" – מי מצא ומה חיפש? ועוד קשה לומר שכל הדברים כאן המה חלק מן הברייתא, ושמש"כ: "אתא מימר לך בפשוטה דקרייא" המה דברי רשב"י בביאור שיטתו, שהרי הדברים באו בארמית, ואי"ז סגנון התנאים. (הגם שבהמשך העמ' מתבטא רשב"י בארמית: "אמר ר"ש בן יוחי בריך רחמנא דלינא חכים מידון", אי"ז לשון של ברייתא, אלא לשון של שיחה.)

ע"כ נ"ל שה"אשכח תני" הוא ר' אבהו דלעיל (ד"א ע"א) אשר חתר למצוא סימוכין למספר הדיינים מן המקראות: "ר' אבהו בעי וכתבי דיני ממונות בחמשה ושיגמר (בכ"ג) [בג"ז]?" ואומרת הגמרא שהגם שלא מצא סימוכין לשיטת רבי שמתחילין בה' וגומרים בג', מ"מ מצא ברייתא מיוחדת במינה, מעין מדרש פליאה, שבה ציטט רשב"י פסוק – ותו לא – אשר גם היא עוסקת במספר הדיינים, וילפא מקרא.

ולפי"ז המשך הסוגיא (בארמית) הוא פירוש ר' אבהו בברייתא, ומבאר הוא שכוונת רשב"י לדרוש פשטא דקרא, ר"ל, דמלשון יחיד: "תשים" הנאמר פה לגבי משה רבנו ע"ה שדן יחידי, מוכח דיחיד מומחה דן בפנ"ע. וכן ממשיך הוא ומוכיח מהא דריב"ח שכאשר דן יחידי היה כופה את בע"ד לסור למשמעתו. וכן מתבאר מהא דר"ע תיכף אח"ז: "רבי עקיבה כד הוה בר נש אזל בעי מידון קומיה הוה א"ל הווי יודעין לפני מי אתם עומדין לפני מי שאמר והיה העולם שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ולא לפני עקיבה בן יוסף".

ואם כנים דברינו, אזי במה דאיתא בהמשך: "תני קודם לארבעים שנה עד שלא חרב הבית ניטלו דיני נפשות ובימי (שמעון בן שטח) [רשב"י] ניטלו דיני ממונות. אמר ר"ש בן יוחי בריך רחמנא דלינא חכים מידון", יומתקו מאד דברי המראה הפנים אשר כתב דמיירי ביחיד מומחה דוקא, דלפי פירושו בסוגיא, ובפרט לפי מה שנאחו בגירסא שבפנינו, דקאי בימי שמעון בן שטח, מה לדברים האלה בכאן? ברם לפי דברינו, דין דין יחידי הוא עצם ועיקר הסוגיא, ושוב (לפי הגירסא המתוקנת) ממשיכה הגמרא ומסבירה את הענין, שרשב"י מרוב ענוותו מודה לה' שאינו מסוגל לדון יחידי ונמנע מכך, וכן נהגו אחרים כמותו.

ומה דאיתא למטה בעמוד: "רבי בא בשם רבי אבהו בשאמרו לו הרי את מקובל עלינו כשלשה על מנת שתדינו דין תורה וטעה ודנן בשיקול הדעת ישלם מביתו שהגיס דעתו לדון יחידי דין תורה דתנין אל תהי דן יחידי שאין דן יחיד אלא אחד", אין הכוונה שאסור לדון יחידי, אלא שלאחר דורו של רשב"י, סתם יחיד שדן הוא מחוצץ, שעושה את עצמו כאילו ראוי לדון יחידי יותר מרשב"י וההולכים בעקבותיו. ותדע שהוא כן, שהרי לקמן ד"ב ע"א איתא להדיא שר' אבהו, מרא דשמעתא עצמו, היה דן יחידי.⁴

³ כן הגיהו כל המפרשים. וגם בזה צריכים אנו למשב"ח, שמציע שר' אבהו מצא ברייתא אשר שם היה כתוב להדיא דרבי ס"ל דדיני ממונות מתחילים בה' ומסיימים בג', ומתקשה בזה ר' אבהו היאך יליף רבי הכא מן המקרא.

⁴ "רבי אבהו הוה יתיב דיין בכנישתא מדרתא דקיסרין לגרמיה אמרין ליה תלמידיו ולא כן אלפן ר' אל תהא דן יחידי. אמר לון כיון דאנן חמי לי יתיב דיין לגרמי ואתון לגביי כמי שקיבלו עליהן". ועיין בשו"ת משפטי עוזיאל ח"ד, חו"מ סי' א' ד"ה אבל אם, שהוכיח מכאן שאין הזמנה לבד נקראת כפיה, שהרי ר' אבהו ודאי היה מזמין לפניו את הבעלי דין ובכל זאת, מכיון שאחרי שהיו רואים אותו יחידי לא סירבו להתדיין לפניו הוי כמו שקבלו עליהם, וז"ל: "והכי דאיק לישנא 'דכמי שקבלו' שאם נאמר שהיו באים לפניו מאליהם אין לך קבלה יותר גדולה מזו, ולא היה לו לומר 'כמי שקבלו' בכ' הדמיון... מוכח דהזמנה לבד לא חשובה כפיה, וכן כתב הסמ"ע (בס"ד ד' ס"ק ז') דמאחר שבא לדין כשולחין אחריו הוה ליה כקבלוהו". (אכן על' בשו"ת חוות יאיר סי' ה' אשר כתב: "ומצאתי בני" פ' אד"מ דמייתי ירושלמי דאמר רב אבהו כיון דאינון אתון לגבאי הוי כמי שקבלוני עליהם ומ"מ נ"ל דדוקא שם שהשיב כך לתלמידים על שא"ל מהא דתנן אל תהי דן יחידי שהוא רק מדת חסידות לכן יספיק זה משא"כ בקרוב או פסול או שום דבר שלא נכון ע"פ הדין. אי"ז י"ל דודאי כשבאו יחד בלי שליח ב"ד כלל הוי כקבלוהו משא"כ אם התובע הלך לב"ד והם שלחו שליח ב"ד ובא אין סברא לומר שזה שלא רצה לסרב הוי קבלה...". וע"ע בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קס ד"ה השלישי לדון, בשו"ת הב"ח הישנות סי' קכ"א; בש"ך, חו"מ סי' ג' ס"ק י' וסי' כ"ה ס"ק י"ב; ובשו"ת יביע אומר ח"ב, חו"מ סי' א' ד"ה (ו) פ"ש, ואכמ"ל.)

ונהי שר"ת כתב שלר' אבהו יחיד מומחה דן מדרבנן, ולא מעיקר הדין, ובעקבותיו הלכו הרבה ראשונים⁵, לפי דרכנו למדנו שעל אף שר' אבהו בבבלי (סנהדרין ד"ו ע"א) אמר ששנים שדנו אין דיניהם דין, היינו דוקא הדיטות, ברם יחיד הסמוך כרשב"י בודאי יש לאל ידו לדון יחיד, וכמו"כ יחיד מומחה שאינו סמוך בדקבלינהו, ועי"ל⁶.

בשולי המאמר, הערה לשוחרי הירושלמי: שני ספרים חשובים שהם מאד יקרי המציאות, מועילים מאד בלימוד הירושלמי. במאמר זה הבאנו דברים מאחד מהם, ספר "משב"ח". ספר זה, על כל הירושלמי, יצא לאור בחיי המחבר בג' מהדורות, ובמאגרים האלקטרוניים נמצאים לפעמים רק המהדורות הראשונות ולפעמים כל ג' המהדורות, ועל הלומד לברר שמהדורת תרפ"ט לפניו, כי עולה הוא בטיבו הרבה על במהדורות הקדומות. המחבר, הגרמ"ש זיוויטץ, היה תלמיד הג"ר אליעזר גורדון זצ"ל בישיבת טלז, ויש מקום לשער שההרחבת הדעת שהיתה נחלת ישיבת טלז דאז עמדה לו למחבר לעסוק בתלמוד הירושלמי כאשר לימוד זה היה נדיר ביותר. המשב"ח מצטיין בתיקוני גירסאות משובשות, בפירושים מחודשים ונפלאים, ובמבוא מקיף על סגנון הירושלמי ולשוניותיו.

ספר שהוא יותר יקר המציאות אף מן המשב"ח הוא ספר "שערי תורת ארץ ישראל", להג"ר זאב וואלף רבינוביץ ז"ל, מתושבי ק"ק בריסק המעטירה. המחבר, שהיה מלומד גלויות, הן ע"י הקומוניסטים והן ע"י הגרמנים במלחמת העולם הראשונה, ושנלב"ע בשנת תרפ"ה, כתב ספרים גם על הבבלי ועל הרמב"ם והרבה תחומים אחרים אשר לא זכינו לאורם, ואף ספר זה יצא לאור כמה שנים לאחר פטירת המחבר בשנת ת"ש בעיה"ק ירושלים תובב"א, פעם אחת בלבד. למיטב ידיעתי, אין ספר זה נמצא בשום מאגר אלקטרוני, ותודתי נתונה לרה"ג אליהו הכהן גינספרג נר"ו, ראש אוצר הספרים בישיבת סקוקי, שהואיל בטובו להשאילני את העותק שבאוצה"ס. השערי תורת א"י מכיל למעלה מ-600 עמודים גדושים תיקוני גירסאות, הארות היסטוריות ובלשוניות, ופירושים חריפים ובהירים.

יש גם כמה פירושים מאד חשובים על הירושלמי, קצרים ולענין, אשר הודפסו בש"ס ירושלמי מהדורת וילנא, אך רק בסופי המסכתות או בכרך נפרד של "השלמות" אשר איננו נמכר כיום עם ש"סים של הירושלמי, ואשר ע"כ גם

---

⁵ ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן רנ"ה: "ת"ר דיני ממונו' בג' ואם היה מומחה לרבים [וכו']. ואי קשיא מהך בריתא לר' אבהו דאמ' לעיל עירוב פרשיות כת' כאן וצריך ג' הדיטות לכל הפחות שהיה מן התורה (היה) צריך מומחין דהיינו דקאמ' אפ' מומחין גמורין אם שניהם הם ודנו אין דיניהם דין וכ"ש חד. ואומר ר' דהא בריתא נמי אתיא אפ' לר' אבהו והאי דקאמ' אם היה מומחה לרבים (אין) [דן] אפ' יחיד מדרבנן דרבנן עשאוהו כג' מומחין דהפקר ב"ד הפקר". וכ"ה בתוס' (סנהדרין ד"ה ע"א ד"ה ואם היה): "לכך נ"ל דאפ' למאן דבעי ג' מומחין מדאורייתא תקנתא דרבנן היא דיחיד מומחה לרבים דן אפ' יחיד". וכך משמע מדברי הרמב"ן להלן דכ"ג ע"א, מן הרשב"א בר"ה דכ"ה ע"ב ועוד ראשונים.

⁶ נראה שכן דעת החוות יאיר שהבאנו למעלה בהע' 4, עיי"ש. וסימוכין לדברינו יש בשקו"ט בשו"ת שאילת דוד דע"ג ע"ב בבאור הסוגיא בסמוך, שכתב להביא ראיה מסוגיין דיחיד מומחה מופלג בדורו אע"פ שאינו סמוך דן יחיד בקבלוהו הבע"ד, ואם נטל רשות מר"ג דן אף בכפיה, עיי"ש. ולכא' ק"ו הוא - אם אינו סמוך דן יחיד ק"ו, סמוך ממש. ואפשר שכן דעת האור שמח (הל' סנהדרין פ"ב ה"ז), וז"ל: "מותר לאחד לדון מן התורה כו': אם תעיין היטב בפרק ה' מוכח משם דסבר דמן התורה בעי יחיד סמוך בדיני ממונות רק מדבריהם בעיני שלשה ולכן שנים שדנו אין דיניהן דין אף בדעבד דכן תקנו חכמים משום דבחו"ל דליכא סמוכים ורק דיני משום דשליחותיהו דארץ ישראל עבדי וכשמועה דהחובל וסוף גיטין, אם כן בתרי דלא עבדי כדן בטלה שליחותיהו ולכן אף בדעבד לא הוי דין, ולכך לא אמר דר' אבהו איכא בינייהו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין דכו"ע סברי כוותיה רק דשמואל לא יתכן אליבא דרבא, ואזיל בשיטת רבינו חננאל בפירושו שפירש כן דבר תורה חד נמי כשר פירוש חד סמוך אלא משום יושבי קרנות, פירוש יושבי קצות או קצוצי פעה בלשון המקרא היינו יושבי ארצות רחוקות מארץ ישראל דשם ליכא סמוכים ורק משום שליחותיהו עבדי, ולכן רק בשלשה דאיכא חד דגמיר נתנו רשות לדון, אבל משום ארץ ישראל דחד סמוך מן התורה כשר לא אמרו רבנן דיהא סגי בשלשה הדיטות, רק משום דבחו"ל דשם ליכא סמוכין הוצרכו ליתן רשות לשלשה הדיטות לכן גם בארץ ישראל לא פליג ואמרו דדיני ממונות אותן שרשות לדון בחו"ל רשאים גם בארץ ישראל לדון בהדיטות ודוק. ולשון הגמרא כל שכן דנפשי יושבי קרנות נראה דגירסא אחרת היתה להם ואין כאן מקום להאריך".

הוא יקר המציאות. וביניהם פירוש בעמח"ס ערוך השלחן זצ"ל הנקרא "מיכל המים"; פירוש הג"ר מאיר שמחה הכהן זצ"ל, בעמח"ס אור שמח (אשר נדפס לאחרונה כספר נפרד); ואחרון, אחרון חביב, פירוש "גליון אפרים" להג"ר אפרים דוב הכהן לאפ זצ"ל (אשר בכמה מסכתות מופיע על הדף).